

NİKLAS LUHMANN'IN AUTOPOİETİK TOPLUM GÖRÜŞÜ VE YERELLEŞME OLGUSU*

Ezgi SEÇKİNER**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Niklas Luhmann'ın (1927-1998), Autopietik Toplum Teorisi'ni, yerelleşme olgusuyla birlikte incelemek ve Autopietik Kuramı yönetim bilimi yazınına tanıtarak yerelleşme tartışmalarına kuramsal çerçeveden yeni bir katkı sunmaktır. Luhmann, 1980'lerde geliştirdiği toplum teorisini, yapısal işlevsel kuramın bir anti tezi olarak geliştirmiştir. Toplumunu bir bütün olarak algılayan sistem kuramlarına karşı, parçalı ve kendi kendine yeten alt sistemlerden oluşan bir toplumsal yapıyı savunmuş, modern toplum yapısını en iyi açıklayan kuramsal çerçevenin bu şekilde mümkün olabileceğini savunmuştur. Yerelleşme; merkezi ve bütüncül yönetsel yapılardan, parçalı ve özerk yapılara doğru bir geçişi savunan bir olgu olarak gündemdedir. Luhman'ın perspektifinden yerelleşme, modern toplumun kaçınılmaz sonucu görünmekte, sağlıklı ve barışçıl toplumsal örgütlenme; autopietik sistemlerden oluşmaktadır. Çalışmada Luhmann'ın toplum teorisine hakim olan; autopoiesis, öz referans, iletişim gibi kavramlar yerelleşme dinamikleri ile iç içe incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Niklas Luhman, Autopietik Teori, Yerelleşme, Küreselleşme

---

* Bu çalışma, 2009'da Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde düzenlenen Kamu Yönetimi Forumu'nda bildiri olarak yazarın sunduğu: "Niklas Luhmann'la Yerelleşme Olgusuna Autopietik Bir Bakış" başlıklı bildirinin, genişletilmiş ve çeşitli görüşler doğrultusunda yeniden düzenlenmiş halidir. Bildiri o tarihte basılmamış, yalnızca sunulmuştur.

** Arş.Gör., Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Beytepe/Ankara, seckiner@hacettepe.edu.tr

AUTOPOIETIC SOCIETY THEORY OF NIKLAS LUHMANN AND NOTION OF DECENTRALIZATION

ABSTRACT

The aim of this study is to examine Autopoietic Theory of Niklas Luhmann (1927-1998) introducing Autopoietic Theory to public administration literature and to make contributions decentralization discussions from the perspective of Luhmann. Luhmann who has developed his society theory in 1930's established his theory as an anti-thesis to structural-functional theory. He defends segmentary social structures instead of structures which see society as a whole and indivisible construction. According to Luhmann, society consists of many system which has its own sub-systems which are self-sufficient. Luhmann defends that it is possible to construct a theory which explains modern society in a best way and takes the society as a divisible structure. Decentralization is on the agenda as a process following segmentary and autonomous structures rather than centralized and holistic constructions. From the perspective of Luhmann, decentralization is an inevitable end of modern society. A healthy and peaceful society must consist of autopoietic systems. In the study the main concepts of Luhmann's theory as autopoiesis, self-reference and communication were examined.

Key words: Autopoietic Theory, Niklas Luhmann, Decentralization, Modern Society Theory.

GİRİŞ

Niklas Luhmann, Autopoietik toplum teorisini iletişim ve teknolojideki büyük gelişmelerle evrilen modern toplum yapısını açıklamak, bugünkü modern toplumun ihtiyaç duyduğunu söylediği “yeni bir toplum kuramı” geliştirmek için otuz yıl boyunca üzerinde çalışarak ve geliştirerek oluşturmuştur. Kuram bütünüyle, kendi kendini üretme, kendini referans alma anlamına gelen “autopoiesis” kavramı üzerine kurulmuştur. Luhmann biyoloji biliminden aldığı bu kavramı ürettiği toplum teorisine uyarlamıştır. Autopoiesis kavramını toplumsal sistemin inşasında merkeze yerleştiren Luhmann, toplumsal sistemlerin, kendi kendini referans alan, kendi kendini üreten ve organize eden autopoietik sistemlerden oluştuğunu söylemektedir. İletişim ve teknolojik gelişme sonrası, hiyerarşik olarak gittikçe merkezleşen ve işlevsel olarak ayrımlaşan modern toplum, din, ilim, aile, iktisat, siyaset gibi

alt sistemlerden oluşmuştur ve bu sistemlerin her biri kendi içerisinde özerk bir sistem olarak evrilir, değişir, kendi aksaklıklarını giderir ve sistemin devamlılığına katkıda bulunur.

Luhmann'ın teorisinde sık sık vurguladığı iletişim, işlevsel farklılaşma ve öz referans kavramları, küreselleşme akımı ile birlikte sürekli bir değişim içerisinde olan “dünya toplumunu”¹ açıklamak için kullandığı genel bir kavramsal çerçeve olarak ele alınabilir. Luhmann'ın teorisindeki, özerk alt sistemler, sistemler arası iletişim, işlevsel farklılaşma, öz referans ve autopoiesis kavramları, merkezi yönetimin yetki ve görevlerini, yerel birimlere aktarma, olarak tanımlanan yerelleşme sürecini çağrıştırmaktadır. Merkezi yönetimin elindeki karar verme, planlama ve kamu gelirlerinin toplanması gibi bir takım yetkilerini, yerel birimlere (yerel yönetimlere, sivil toplum kuruluşlarına, kamu tüzel kişiliklerine, özel sektöre) devretmesi olarak tanımlanan (Eryılmaz 2002: 225) yerelleşme olgusu, bir bakımdan, özerk, bağımsız birimlerin daha işlevsel, etkin ve sonuç odaklı olarak, “büyük sistem” (merkezi yönetim) yararına işlemesine yarayan bir örgütlenme biçimi olarak görülmektedir.

Dünya Bankası'nın tanımıyla yerelleşme;1) herhangi bir hiyerarşik yapılanma içinde üst birimden alt birime yetki devri, 2) merkezi yönetimden valilik, kaymakamlık gibi mülki kademeye taşra birimine yetki devri, 3) merkezi yönetimden ya da mülki kademelerden yerel yönetimlere (özel idarelere, belediyeler, köylere) 4) yerel yönetimlerden gönüllü kuruluşlara ve özel sektöre yetki devridir²

Öte yandan çalışmada yerelleşme ile adı birlikte anılan kavramlardan biri olan yerellik durumu da kavramsal olarak irdelenmiş, yerelleşme olgusu, yerellik durumunu kapsayan bir süreç olarak ele alınmıştır. Yerellik (Sübsidiarite); hizmetlerde halka yakınlık ilkesi, Avrupa Birliği Maastrich Anlaşması'nda; kamu hizmetlerinin daha etkin ve halka daha yakın; dolayısıyla demokratik olarak yerel düzeyde yerine getirilmesini sağlayan ilke” olarak

---

¹ Luhmann, içinde bulunduğumuz bin yılın sonunda “devletlerin” işlevi ve önemi irdelenmek ve değerlendirilmek isteniyorsa dünya kavramı perspektifinden bakılmak zorunda olduğunu söylemektedir. Dünya çapındaki iletişim sistemi gerçeğini yadsımak mümkün değildir. (Küresel sistemden söz ederken) dünya çapında böylesi bir iletişim sistemine hâla “dünya toplumu” kavramı çok görülüyorsa, toplum kavramı ile ulusal devlet birbirine karıştırılıyor demektir.(Luhmann 1998: 384)

² Birgül, Ayman Güler , Devlette Reform Yazıları, Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s.208.

tanımlanmıştır.³ Yerellik, bir hizmetin vatandaşa en yakın birim tarafından yerine getirilmesini, sadece ve sadece bu birim tarafından ya hiç, ya da yeterince yerine getirilmeyen hizmetlerin bir üst idari birim tarafından üstlenilmesini gerektirmektedir. Yerelleşme ise; yerel birimlere kaynak ve yetki aktarımı ile yerel yönetimlerin özerkliğini korumayı amaçlayan bir süreçtir. Yerelleşme ve yerellik her ikisi de mahalli ve bölgesel olana öncelik veren olgular olarak Luhmann'ın kuramındaki autopoietik bakış açısını yansıtmaktadırlar.

Luhmann, en genel ve basit çerçeveden ele alınacak olursa; farklı parçaların bütünü oluşturduğu toplumsal sistemin, devlet ve piyasada da örgütlenme şeklinin böyle parçalı bir esasa dayandırılması gerektiği hususuna işaret etmiştir.

Niklas Luhmann ve Autopoietik Sistem Kuramı

Luhmann, Autopoietik Sistem Kuramı'nı geliştirmeden önce o güne kadar sosyal sistemler üzerine yazdığı eserleri kurumsal üretim için sıfır seri ifadesini kullanarak bu eserlerin yetersiz kaldığını belirtmiştir (Yoldaş: 2007).

Luhmann yeni bir toplum kuramı geliştirmek istediğini her fırsatta ifade etmiş ve 1997 senesinde Toplumun Toplumu adlı eserini yayımlamıştır (Kneer 1996: 229).

1984 yılında kendi sistem kuramına giriş niteliği taşıyan 674 sayfalık temel eseri "Sosyal Sistemler" isimli kitabını yayınlamıştır. Bu eserde modern toplumların alt sistemlerini incelemiştir. Luhmann'ın bu eserindeki işlediği konular disiplinler arası incelemeler için kullanılmıştır (Yoldaş 2007: 3).

Autopoietik Sistem Kuramı'nın Gelişimi ve Temel Kavramları

---

³ Ahmet, Tapan, "AB Mevzuatında Yerellik (Subsidiarity) İlkesi", Türk İdare Dergisi, Mart 2006, C.78, S.450, s. 29-42,
http://209.85.129.132/search?q=cache:RbuOCZ3ji7gJ:ahmetapan.blogcu.com/ab-mevzuatinda-hizmette-yerellik-subsidiarity-ilkesi1_671111.html+yerellik+ilkesi&cd=5&hl=tr&ct=clnk&gl=tr (Erişim Tarihi: 05.09.2009).

Niklas Luhmann, yeni-işlevselci akımın öncü isimleri arasında anılmaktadır. Yeni işlevselci akım, sistem kuramında yapısal-işlevsel sistem kuramını eleştirerek işlevsel-yapısal sistem kuramını öne çıkarmıştır. Yeni işlevselciler, toplumsal bütünleşmenin (toplumun bir bütün olarak algılanmasının) problemleri doğasına dikkat çekerler. Onlar, farklılaşmanın ve hatta eşitsiz farklılaşmanın varlığını kabul ederler.

Luhmann'ın işlevsel-yapısal sistem kuramı, Parsons'un yapısal-işlevsel sistem kuramının eleştirisine dayanmaktadır. Luhmann 1960'lı yıllarda, Harvard'a gidip Parsons'la tanışarak, kuramının zayıflıklarını tartışmıştır (Yoldaş, 2007, s.47).

Parsons'a göre toplumsal yapının devam edebilmesi, ortak paylaşılan normlar ve değerler üzerinden garanti edilir. Bunlar sosyal sistemler içinde kurumsallaşır ve aynı zamanda bireyler tarafından sosyalleşme süresince kazanılır. Birlikte paylaşılan kültürel değerler ve normlar birlikte yaşamayı garanti eder. (Kneer, 302, Aktaran: Yoldaş, 2007: 48). Luhmann'ı Parsons'tan ayıran kesin çizgi, sosyal sistemler ve toplum arasındaki farklılaşmadan yola çıkan toplum programı analizidir

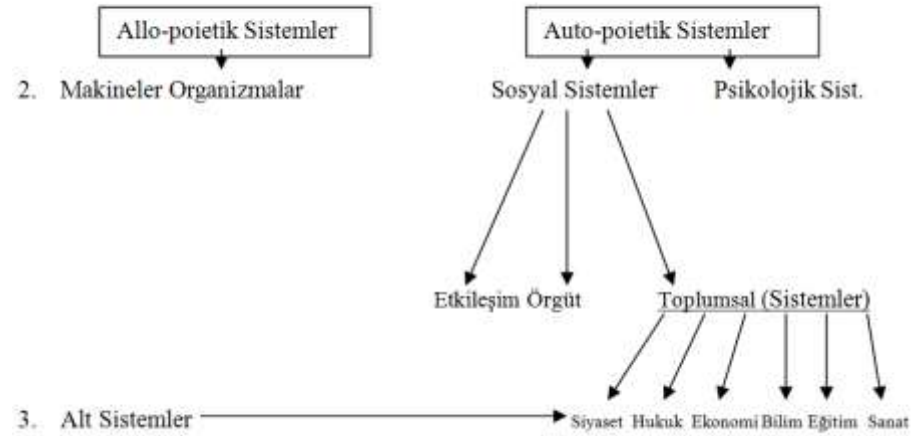
Sistem kuramında paradigma değişimi, Niklas Luhmann'ın Şilili biyolog ve nörofizyolog Humberto R. Maturana/Francisco ve J Verala'nın 60'le ve 70'li yıllarda geliştirdiği öz üretim kavramını sistem kuramına uygulamayla başladığı kabul edilmektedir. "Autopoiesis" Yunanca'da "auto: kendinde" ve "poietin: yapmak" kelimeleriyle oluşturulmuş bir bileşik kelime olup, Türkçe'de öz üretim, kendi kendine üretmek, kendi kendine oluşturmak anlamına gelir (Yoldaş 2007: 42-45).

Kavramın temel önermesi; sistemlerin, klasik biyolojik modellerin iddia ettiği gibi, lineer bir çevresel seçim sürecine tâbi olmadıklarıdır. Maturana ve Varela'ya göre biyolojik sistemler, yaşam temelinde sürekli olarak kendi kendilerini üretmektedirler. Örneğin bir canlı hücre; lipid, protein gibi kendi moleküllerini tekrar tekrar kendisi üretmekte, dışarıdan temin etmemektedir. Autopoietik (kendi kendini üreten) sistemler; kendi iç durumlarını kontrol edebilmekte, kendi varlıklarını sürdürebilmekte ve kendi iç süreçlerini kendi iç dinamikleri tarafından gerçekleştirmektedirler. Bu bağlamda autopoietik sistem çerçevesinde kendi kendini referans alan kendi elemanlarını kendisi üreten ve fakat dışarıdan kendisini üretme noktasında katkı almayan bir sistem modeli çizilmektedir (Bayramoğlu 2004: 92).

Luhmann biyolojiden aldığı autopoiesis kavramını günümüz toplumsal sistemlerini açıklamak için kullanmış, sistem teorisini bu kavram üzerine inşa etmiştir. Luhmann, toplumsal sistemlerin, kendi kendini referans alan, kendi kendini üreten ve organize eden alt sistemlerden oluştuğunu söylemektedir. Toplum, insanlar arasındaki muhtemel bütün iletişimi düzenleyen en kapsamlı sosyal sistemdir. Siyasal sistem de, toplumun alt sistemlerinden biridir ve siyasal sistemlerle birlikte din, ilim, iktisat, aile gibi diğer sosyal sistemler de ayrılmıştır.

Bir sosyal sistem bir öz üretimli, öz referanslı sistem olarak sistem-çevre ayrışması içerisinde kurulur. Son ögesi iletişim olan sosyal sistemler, anlamı ele alan sistemlerdir.

1. Sistemler

Şekil 1. Sistemler, Kaynak: Yunus Yoldaş (2007), İşlevsel Yapısal Sistem Kuramı, İstanbul: Alfa Aktüel, s.52

Operasyonel Kapalılık ve İletişim

Luhmann, sosyal sistemlerin insanlardan ya da eylemlerden oluşmadığına, bir sosyal sistemi kuran şeyin iletişim olduğuna dikkat çekmiştir. Toplumda yalnızca bir sosyal sistemden bahsetmek doğru olmaz, birçok sosyal sistemin varlığı söz konusudur. Toplum birçok sistemi kapsayan bir sistemdir. Luhmann'ın İşlevsel Yapısal Sistem Kuramı'ndan sonra Genel Sistem Kuramı alanında önemli bir paradigma değişimi olmuştur. Toplum diğer sistemleri kapsayan bir bütün olarak tanımlanmaya, kısımlardan ve parçalardan meydana geldiği anlaşılmaya başlanmıştır (Yoldaş, 2007, s.51)

Luhmann'ın kuramına açık sistem-kapalı sistem ayırımının altını çizmek önemlidir. Açık sistemlerde sisteme giriş-çıkış vardır. Kapalı sistemler, çevrenin belirli bir şekilde etkilendiği sistemlerdir. Luhmann, sistemlerin öz itibari ile açık, fakat işlevsel olarak kapalı olduğunu göstermiştir. İşlevsel kapalılıkta, bir sistem bir işi yapıyorsa o hiçbir şekilde dış etkenler tarafından belirlenememektedir (Yüceyılmaz, 2011, 529).

Sosyal sistemlerde sistemin sınırını oluşturan iletişimin temel dinamikleridir. Çünkü fiili işlemler autopoietik kurgu içinde kendi kendini yeniden üreten ve bu yüzden aynı zamanda gelecekte olması muhtemel operasyonlardır. Bu paradox gibi görünebilir ancak sistemin işleyişini etkilememektedir (Luhman, 1995a, 4, Aktaran: Yüceyılmaz, 529).

Şekil 1.de Luhmann, sosyal sistemleri ve diğer sistemleri tanımlanmış, bunlar arasındaki farklara dikkat çekmiştir. Birincil düzlemde yaşayan (auto-poietik) ve yaşamayan (allo-poietik) sistemler vardır. İkincil düzlemde, sosyal sistemler ve psikolojik sistemler arasındaki ayrımı göstermiştir. Sosyal sistemlerin temelinde etkileşim, örgüt ve toplumsal sistemler vardır. Üçüncü düzlemde, sosyal sistemlerin alt sistemlerini göstermiş, toplumsal sistemlerin; siyaset, hukuk, ekonomi gibi alt sistemleri olduğunu belirtmiştir (Yoldaş, 2007, s.2).

Temel Kavramlar Üzerinden Bir Karşılaştırma: Autopietik Kuram ve Yerelleşme:

Luhmann'ın sistem kuramına Autopoietik Sistem Kuramı yerine öz referanslı sistemler kuramı da denebilirdi. Bu kuramda, kendisi ve çevre ile ilişki kurabilme yeteneğine sahip sistemler veya başka bir deyişle öz referanslı sistemler mevcuttur. Bu sistemler, modernleşme sürecinde evrilen toplumun işlevsel olarak farklılaşması ve giderek alt birimlere ayrımlaşması ile oluşmuştur. Luhmann'ın sistem kuramını anlamak için kuramda sık sık vurgulanan, “autopoiesis”, “işlevsel farklılaşma” ve “özreferans” kavramları irdelenmelidir.

1. İşlevsel Farklılaşma ve Merkezless Toplum Düşüncesi

Luhmann, modern toplum kuramını oluştururken onu önemli kılan noktanın toplumsal sistemin iletişim teknolojilerindeki gelişme ile büyük bir değişime uğraması ve bu değişimi karşılayacak bir sistem kuramı olması gerektiğini söylemektedir (1995: 430). Yatay, dikey (hıyerarşik) ve işlevsel farklılaşma aşamalarıyla toplumsal sistemlerde bir evrim süreci söz konusu olmuştur ve olmaktadır. Bu fark ya da farklılaşma durumu Luhmann'ın yaklaşımını açıklayan temel kavramlardan biridir. Luhmann bu aşamaları ya da farklılaşma tabakalarını şu şekilde sınıflandırmakta ve açıklamaktadır:

1. Temelini kan bağıının oluşturduğu *yatay farklılaşma aşaması* toplumun oluşumunda ilk adımı oluşturmaktadır. Bu yapı içerisinde eğitim, yargı, politika iç içe girmiş tek düze bir kalıp şeklindedir. Bunlar ayrı ve özel bir fonksiyon sergilemezler –ki her an, herkes herhangi bir fonksiyon üstlenebilir-. Aile olmak bir aileye mensup olmak belirleyicidir. Toplum burada merkezlessdir ve en ağır yaptırımın toplumdan dışlanmak olduğu vurgulanmaktadır (Luhmann, 1977, s.29-53).

2. *Hıyerarşik ayırım*, toplumsal rollerde hıyerarşik bir farklılaşmanın görölmeye başlandığı aşamayı ifade etmektedir. Yatay farklılaşma aşamasında oluşan birçok aileden bir şef konumuna yükselmiştir. Klan ve şehir devletlerinin oluşumu da bu döneme rastlar. Bu noktada toplumsal ilişkiyi artık kan değil fakat hıyerarşi belirler. Toplum için artık bir merkez söz konusudur. Eğitim, ekonomi gibi farklı toplumsal sistemler oluşmuş fakat belirli bir merkez tarafından belirlenmektedirler. Fonksiyonlarını yerine getiren sistemler mevcuttur ancak bunlar autopoietik nitelik kazanmamışlardır. Çünkü siyaset, bu alt sistemleri belirlemektedir (Luhmann, 1977, 29-53).

3. *Fonksiyonel (İşlevsel) ayırım* aşamasında ise toplumun içinde belirli fonksiyonel sistemler oluşmuştur. Bu sistemler özgür ve otonomdurlar. Toplum içinde hıyerarşik aşamada oluşan tek merkez artık ortada

değildir. Bu noktada sistemlerin tek kaygısı kendi varlıklarını sürdürmek, çevreleriyle kendileri arasındaki farkı korumak ve sürekli olarak bu farkı yeniden üretmektir (Luhmann, 1977, 29-53).

Luhmann toplumların fonksiyonel ayırım aşamasında merkezsizleştiğine, merkezsiz bir topluma doğru evrildiğine işaret etmektedir. Bunu işlevsel ayırımı tanımlarken değindiği örneklerde açıkça görmek mümkündür.

Luhmann’a göre, işlevleri itibarı ile ayrılmış bir cemiyette, siyaseti cemiyetin merkezine yerleştirmek o cemiyeti yıkıma götürecektir. İşlevsel ayrımlaşma, toplumsal sistemin çevresi, toplumun maddi-manevi kaynakları, eşya ve insanlar üzerinde o denli büyük etkiler doğurmuştur ki, bu etkiler neticesi çevre, istikbali belirleyen merkezi faktör konumuna yükselmiştir. Çevrenin gittikçe artan önemi, toplumsal sistem içindeki ayrımlaştırıcı yapıyı uyum sağlamaya zorlayacak, bu surette sistem içi ayrımlaşmanın ağırlığı yeniden azalacaktır (Luhmann 2002: 23). Luhmann’a göre birçok alanda da bu sürecin doğurduğu mantalite değişiklikleri gözlemlenmektedir. Bu mantalite değişiklikleri bilhassa insanların kendilerine toplumdaki ayrımlaşma şablonuyla uyuşmayan hayat tarzı arayışlarında, “bölgesel siyasetin yaygınlaşmasında” “yeni dayanışma gruplarının kuruluşunda” ve sadeliğe, tabiata ve “mahalli olana” öncelik veren tutumlarda kendini göstermektedir” (2002: 24).

İşlevsel ayrımlaşmanın başka bir sonucu olarak, toplumsal sistemlerin gelişmesiyle birlikte toplumsal karmaşıklık artmış ve sosyal sınıflı dikey farklılaşmaya götürmüştür. Bu gelişim çizgisi, yüksek kültürlerin ortaya çıkması için gerekli koşulları hazırlamıştır. Yüksek kültürler, şehirlerin kurulmasının bir eseridir. Şehirlerde toplumsal karmaşıklığın artmasına paralel olarak, etkileşim çoğalmış ve bu yapıların zamanla ayrımlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin; din, siyasi idareler, iş bölümüyle üretim ve ticaret gibi.

Parçalı farklılaşmış toplumlardan sosyal sınıflı dikey farklılaşmış toplumlara geçilmesiyle birlikte merkez-çevre farklılaşması ortaya çıkmıştır. Böylece toplumlar kendi merkezlerini kurmuşlardır. Her merkezin bir çevresi vardır. Her çevrenin de bir merkezi vardır. Merkez-çevre ayırımı, merkezlerin ekonomik ve idari mekanizmalarını ellerinde tutan soylular zümresi ve yönetici sınıf, şehirlerin oluşması ile meydana gelmiştir.

Luhmann işlevsel ayrımlaşmayı modern toplumun karakteristiği olarak görmekte ve sistem çatışmalarını aşağı ile yukarı, devletlerarası çatışmalar, ekonomik rekabet ya da merkez ile çevre arası çatışmalar olarak belirlemiştir (Alver, 2011, s.164).

Luhmann'a göre, merkez-çevre kavramları ve bunların ilişkileri çok çeşitli olarak yorumlanabilir. Şehirler, merkez olarak görülebilir. İmparatorlukların kurulmaya başlamasıyla birlikte, onların, kendilerini dünyanın merkezi, diğerlerini kendilerinin çevresi olarak kavramaları söz konusudur. Çevre-merkez kopukluğu ise toplumların merkezlerinin oluşması ile birlikte başlamıştır. Bu kopukluk her toplumun gerçekleriyle ve bu gerçeklerin şekillendirdiği, dolayısıyla izafi bir biçimde de olsa, kendine özgü olması kaçınılmaz olan sosyo-kültürel, sosyo-politik, evrimle açıklanabilir (Luhmann: 2002).

Yoldaş, (2007, s.138), günümüzde işlevsel olarak farklılaşmış toplumların çeşitli merkezleri olduğu yorumunu yapmıştır. Bu merkezlerle örnek olarak günümüzden ABD ve Avrupa Birliği'ni vermiştir. Luhmann'a göre modern toplum işlevsel fark içeren bir sistemdir. Bu sistemler özgür ve otonomdurlar. Toplum içinde hiyerarşik aşamada oluşan tek merkez artık ortada değildir. Bu noktada sistemlerin tek kaygısı kendi varlıklarını sürdürmek, çevreleriyle kendileri arasındaki farkı korumak ve sürekli olarak bu farkı yeniden üretmektir. (Yoldaş 2007 s.138).

İşlevsel ayrımlaşmanın modern toplumda yarattığı çok önemli bir değişim, kendini refah devletinin “dâhil etme prensibinde” göstermektedir. Refah devleti, siyasi dâhil edişin gerçekleştirilen halidir. Dâhil etme, toplumun bütün kesiminin toplumsal işlevler sisteminin ürettiği hizmetlere dâhil edilmesini ifade etmektedir. Dâhil etmek, sadece herkesin toplumsal refahının güvence altına alınması ve refah standardının yükseltilmesinden ibaret değildir. Dâhil etme prensibi toplumdaki asgari standardın yükseltilmesi istikametinde gerçekleşmekte, her an ortaya çıkabilecek yeni problemlerin doğuşuna işaret etmektedir. (Umumi tuvaletlerde otomatik el kurutucularının kullanılması, tatillerde bot kullananların botlarını park edebilecekleri iskelelerin yapılması gibi) (Luhmann 2002: 27). Böylece beşeri hayatın birçok ciheti günden güne siyasi hizmet alanına dâhil edilmiştir. Bu dâhil edilme, siyasi sistemin ayrımlaşması sayesinde meydana gelmiştir. İşte bu noktada dikkate alınması gereken modern devletin asıl sorununun toplumsal totalizasyon ya da “bütünleşme” olmadığıdır.

Luhmann'ın düşüncesinde merkezsiz toplum olgusunu aşağıdaki ifadesinde açıkça görmek mümkündür:

...”Buradaki asıl mesele bu toplumsal alanlarda ortaya çıkan ayrışmaların birbirleriyle ahenkli hale getirilmesi ve birbirleriyle yeniden kombine edilmesidir. Ayrışan işlevselliğe bağlı olarak ayrışan çeşitli taleplerin tek merkezden karşılanması fikri problemlidir. Ayrışan topluma, çeşitlenen taleplere farklı siyasetlerle yanıt vermek, küçük küçük sistemlerin işleyişine katkıda bulunarak toplumun genelinde bir harmoni yaratmaya yardımcı olur.”⁴

Yukarıda bahsedilen bütünleşme ve uyum fikrine karşı olan tavrı Luhmann'ın yeni işlevsel akımın öncülerinden biri olmasının bir göstergesidir. Luhmann, düzenin gündelik etkileşimlerimizde sürekli olarak üretilme derecesine dikkat çekmektedir. Luhmann bir yapısalcı olan Parsons'un, “ortak değerler ve normlar toplumsal düzenin ön koşuludur” iddiasını kesin bir dille eleştirir. Modernite ile birlikte toplumsal düzen, temel değerler veya yaygın normatif bütünleşme olmadan sağlamıştır. Bu bütünlüğü parçalayan ancak bir uyum içerisinde yürümesini sağlayan mekanizma ise, sistemin kendi kendini referans alan küçük sistem parçacıklarından oluşma özelliğidir (Beart 1998: 60-63).

Kendi Kendini Referans Alma (Öz Referans)

Öz referans kavramını Luhmann şu şekilde açıklar: “Kendini teşkil eden öğeleri kendi üreten ve üreterek yenileyen sisteme kendini referans alan sistemdir” (Luhmann 2002: 34) .

Kendini referans alan bir sistemde, sisteme ait olan her şey, sistem tarafından kendi kendine üretilir. Sistemi oluşturan elementler, sistem tarafından bu elementlerle uyuşan, sabit bir şekilde yeniden üretilmektedir. Bir sistem sadece kendini teşkil eden öğelerden oluştuğu halde bu öğeler arasında kurulan bir nizam kendi kendini üreterek yenileyebilmektedir. Böyle kendi içinde yeni öğeler üretebilmek ve üretebilme kabiliyetini muhafaza etmek için sistemin kendini referans alması gerekmektedir.

---

⁴ Niklas, Luhmann, Refah Devletinin Siyaset Teorisi, Bakış Yayınevi, Ankara, 2002, s.27.

Böyle bir sistemin çevresi ile arasında beyindeki gibi doğrudan bir etki-tepki münasebeti bulunmamaktadır. Sistem içinde alınan her ortak karar, aynı sistem tarafından alınmış diğer kararların ışığında ve onlarla alâkalı olarak alınmaktadır.

Modern toplum işlevsel ayrılaşmayla beraber, kendi kendini referans alan sistemlerden oluşmaya başlamıştır. Çünkü refah devletinin dâhil etme prensibiyle birlikte merkezi devlet bütün ihtiyaçlara cevap vermekte zorlanmaktadır. Bu noktada Luhmann'ın sistemlerin kendi kendilerini var etme yetenekleri ile yönetim paradigmasında sık sık söz edilen *öz örgütlenme ve karşılıklı bağımlılık* kavramları büyük benzerlikler göstermektedir.

Toplumların kendi kendilerini var etme yetenekleri, yönetim alan yazınında, toplumsal özerklik başlığı ile tartışılmaktadır.⁵ Bunun kuramsal dayanağını *Autopoietik* sistem teorisinin sağladığını söylemek mümkündür. *Autopoietik Sistemlerdeki* işleyiş, diğer sistemlerin ihtiyaçlarına yanıt vermekten ziyade, kendi varlığını sürdürmek şeklindedir. Demek ki, kendi kendini kuran, kendi kendini örgütleyebilen ve kendi kendini yeniden üreten sistemler söz konusudur. Bunlar, her durumda diğer sistemlerle karmaşık bir yolla birlikte evrilir ve birlikte var olabilirler. Bunların toplumsal açılımı basitçe şöyledir: *Autopoietik* sistem, kendi kendini kurma özelliğine sahip olduğu için, dışsal değişimlere -kendi örgütlenmesini değiştirecek güçte olsa bile- kendi hukuku ve işleyişi içinde yanıt üretebilme yeteneğine sahiptir (Bayramoğlu 2004: 93). Buna örnek olarak Luhmann piyasa ekonomisini göstermektedir. *Autopoietik* sistem, kendi kendini düzenleme özelliği sayesinde üretim faktörlerinin fiyatlarını da kendiliğinden düzenler.

Denetim (Kontrol) Meselesi: Kendi Kendini Kontrol Eden Sistemler

Luhmann'ın kuramsal evreninde autopoietik sistemlerin kendi kendini kontrol eden sistemler olduğunun özellikle altı çizilmiştir. Luhmann, sistemlerin kendi kendilerini kontrol etmelerinin sistemler arası iletişim bağına

---

⁵ Sonay, Bayramoğlu, "Yönetişim ve Demokrasi İlişkisinde Siyasal İktidar Sorunu", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2004, s.94.

kuvvetlendireceğini belirtir. “Kontrol edenlerin kontrol edilmesi artık her kısmi sistemin bir iletişim bütünlüğü içinde yer alması ile sağlanmaktadır.”⁶

Luhmann, “Refah Devleti’nin Siyaset Teorisi” başlıklı kitabında “Gözlemin Gözlemi” başlığı altında kendini kontrol eden sistemleri şu şekilde tarif eder:

Farklılaşmış sistemlerde farklılaşma sistem içinde birbirlerinin iç yüzünü tam olarak göremeyen ve yine birbirlerinin ne yapacaklarını tam olarak hesap edemeyen çok sayıda alt sistemin oluştuğunu ifade etmektedir (Luhmann 2002: 47).

...Farklılaşma ile birlikte sistem içinde kaçınılmaz olarak kara-kutu ilişkilerinin oluştuğu ve farklılaşmanın sürdürülmesi ile kara-kutu ilişkilerine olan ihtiyacın arttığı doğrudur. Sistemler bu farklılaşma yolunda kendi şeffaflığından her geçen gün daha fazla uzaklaşmaktadırlar. Fakat bununla birlikte, kara kutu gözlemleri diğer yandan da diğer sistemlerle olan ilişkilerde şeffaf kuralların oluşturulmasına ve bu kurallar sayesinde tecrübe kazanılmasına imkan sağlamaktadır. Sistemler birbirlerine karşı şeffaf olmayışlarına dayanarak kendi aralarında karşılıklı etkileşim ilişkileri kurmakta ve bu karşılıklı etkileşim içinde belli bir şeffaflık kazanabilmektedir. Zira gözlemlerin sınırlı olduğunu görerek belli davranışlarda bulunan sistemlerin sergiledikleri bu davranışlar, daha kuvvetli bir şeffaflığa sahip olan karşılıklı etkileşim ilişkileri doğurmaktadır (Luhmann 2002: 50).

Luhmann, sistemlerin kendi kendilerini gözlemlerinin tam bir şeffaflık getireceğini, aksi halde birbirlerini gözlemleyen sistemlerin her biri için, diğer sistemin “kara kutu” niteliğinde bir gözlenemez yanının mutlaka olacağını anlatmaktadır. Buna göre, birbirlerini denetleyen sistemler mutlaka birbirlerinde görmedikleri, gizli kalan bir parça yer olacaktır. Ancak eğer sistemler kendi içerisinde gözlemde bulunurlarsa bu kara kutunun açığa çıkması, görünürlüğe ve sistemler arası iletişimin iyileşmesine katkıda bulunacaktır.

---

⁶ Niklas Luhmann, Refah Devletinin Siyaset Teorisi (Çev. Medeni Beyaztaş), Bakış Yayınları, İstanbul, 2002 s.47.

Yerelleşme Olgusuna Autopoietik Bir Bakış

Hem Autopoietik Kuram'ın hem de yerelleşme olgularının her ikisinin de çıkış noktasını “küreselleşme hareketi” ya da “küresel toplum olgusu” oluşturmuştur. Yerelleşme, küreselleşmenin ikiz hareketi olarak doğmuş, küresel dünyanın yarattığı yeni düzenin gerekli örgütlenme şekillerinden biri olarak gündeme gelmiştir. Autopoietik Kuram ise, teknolojinin ve iletişim ile birlikte farklı bir yaşayış biçimi ve toplum siyaseti gerektiren küresel toplum için üretilmiş bir sistem kuramıdır. Hem yerelleşme yanlısı tezler, hem de Autopoietik Kuram küresel dünyada nasıl bir toplum yapısının, nasıl bir toplumsal-yönetimsel örgütlenme şeklinin daha iyi olacağı konusu üzerinde durmuştur. Bu noktada hem bir teori olarak Autopoietik Kuramın, hem de bir süreç olarak yerelleşmenin odaklandığı temel noktalar, küreselleşmenin toplumsal ve yönetimsel alanlara getirdiği büyük değişiklikler ve problemler olmuştur.

Autopoietik Sistem Kuramı ile Luhmann'ın ve yerelleşme sürecinin bu doğrultudaki ilk önerisi, “merkezin küçültülmesi” dir. Bunun için Luhmann, yukarıda ayrıntıları ile bahsedilen büyük teknolojik gelişimin yarattığı, üretimdeki uzmanlaşma ile birlikte gelen; daha öncesinde dikey hiyerarşik olan bir toplumdaki yatay hiyerarşik topluma geçişimizi dayanak almış ve tek bir merkezden yönetilemeyecek bir toplum yapısında doğru evrildiğimize işaret etmiştir. Bunun için günümüz modern toplumlarının, işlevsel bir şekilde hiyerarşilenmiş (merkezden emir almayan), özerk, dışarıdan herhangi bir destek almadan kendi kendini üretebilen, yenileyebilen ve referans alan autopoietik alt sistemlerden oluştuğunu söylemiştir. Yerelleşme hareketi ise yine aynı doğrultuda, küreselleşme sonucu özellikle 80'lerde başlayan ekonomide liberalleşme hareketlerinin “merkezi devletin küçültülmesi” söylemleri ile birlikte özellikle Amerika'da ve Avrupa toplumlarında yeni bir siyasal akım olarak başlamıştır. Yerelleşme hareketinin geçmişi küreselleşme sürecinden bağımsız olarak ele alınamamaktadır. İletişim ve teknolojiye büyük ve hızlı gelişim, ülkeler arası ticaretin hızla gelişmesi, malların serbest dolaşımı ve ekonomik anlamda ülkelerarası sınırların muğlaklaşması ile birlikte küreselleşme bir yeni akım olarak sesini duyurmaya başlamıştır. Böylelikle ekonomik anlamda, uzmanlaşmış birimlere uygun, sınırsız dolaşıma engel oluşturmayacak bir yönetim biçimine ihtiyaç duyan yeni ekonomik düzen, toplumsal ve sosyal yapıyı hızla dönüştürürken ülke kamu yönetimlerini de etkilemiştir. Daha hızlı, etkin ve sonuç odaklı bir yönetim yapısı için “böl ve yönet” siyasaları da yerelleşme, bölgeselleşme hareketlerinin önünü açmıştır. Merkezi devletin hantal ve bürokratik yapısından uzak, kü-

çük ve yerel birimlerden oluşan yönetim birimlerinin öne çıkması bu durumda kaçınılmaz olmuştur.

Yerelleşmenin iyiliğini savunduğu yerel özerklik olgusu, Luhmann'ın teorisindeki autopoietik kavramı ile ortak noktalarda buluşmaktadır. Öncesinde de değinildiği gibi, auto-poietik, kendi kendini üreten, referans alan, kendini referans alma ve kendi yaşamını sürdürme noktasında dışarıdan herhangi bir yardım almayan anlamına gelmektedir. Autopoietik sistem de, kendi kendine yetebilen, kendi yaşamını dışarıdan yardım almaksızın sürdürebilen, gerektiğinde kendini yeniden üreterek yenileyebilen sistem demektir. Yerel özerklik, yerel yönetimlerin karar organlarının seçimle işbaşına gelmiş olmaları ve kendi işlerini kendi organları eliyle dışarıdan hiçbir karışma olmaksızın görmeleri, tüzel kişilik sahibi bulunmaları anlamına gelir. “Tüzel kişiliğe sahip olmak demek, yerel birimin kendi öz yasaları, hukuk kuralları ve bağımsız öz-kaynakları olması demektir” (Keleş: 2006). Bu noktada Luhmann'ın bahsettiği autopoietik sistemler, yerelleşmeye konu olan yerel birimlerle büyük benzerlik göstermektedir. Ancak yerel birimler her zaman dışarıdan tamamen bağımsız olamamaktadır. Yerelleşmenin sunduğu anlamda yerel özerkliğin uygulaması ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle beraber, yerel yönetimler merkezle karşılıklı yasal ve akçal (mali) bağımlılık şeklinde faaliyetlerini devam ettirmektedir. Dolayısıyla yerel yönetimlerde autopoietik sistemlerdeki gibi tam bir bağımsızlıktan söz edilememektedir. Ancak yerel birimlerin özerk olması, kendi kararlarını kendileri vermesi, işlevsel olarak bölümlenmiş bir göreve hizmet etmeleri, özerk bütçeleri olması ve işleyiş sürecinde büyük ölçüde bağımsız olmaları onların büyük ölçüde birer autopoietik sistem olarak değerlendirilmesini de kaçınılmaz kılmaktadır.

Luhmann'ın kuramının anlaşılma noktasında en önem verdiği unsurlardan biri olan öz-referans kavramı ise yerelleşme akımının olumlu baktığı öz örgütlenme, öz-yönetim ve karşılıklı bağımlılık kavramlarını çağrıştırmaktadır.

Öz referans kavramını Luhmann şu şekilde açıklar: “Kendini teşkil eden öğeleri kendi üreten ve üreterek yenileyen sisteme kendini referans alan sistemdir (Luhmann 2002:34).

Toplumların kendi kendilerini var etme yetenekleri, yönetim alan yazınında, “toplumsal özerklik” başlığı ile tartışılmaktadır. Bunun kuramsal

dayanağını Autopoietik sistem teorisinin sağladığını söylemek mümkündür. Autopoietik Sistemlerdeki işleyiş, diğer sistemlerin ihtiyaçlarına yanıt vermekten ziyade, kendi varlığını sürdürmek şeklindedir. Demek ki, kendi kendini kuran, kendi kendini örgütleyebilen ve kendi kendini yeniden üreten sistemler söz konusudur. Bunlar, her durumda diğer sistemlerle karmaşık bir yolla birlikte evrilir ve birlikte var olabilirler. Bunların toplumsal açılımı basitçe şöyledir: Autopoietik sistem, kendi kendini kurma özelliğine sahip olduğu için, dışsal değişimlere -kendi örgütlenmesini değiştirecek güçte olsa bile- kendi hukuku ve işleyişi içinde yanıt üretebilme yeteneğine sahiptir (Bayramoğlu 2004: 92).

Yerel yönetimlerde bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi merkez ve yerel arasında kendini gösterir. Yerel yönetimler kendilerini ilgilendiren işlerde özerk birer kuruluş olsalar da birtakım kaynaklarla ve kimi ülkelerde idari vesayet yoluyla merkeze bağlıdırlar. Merkezi yönetim de yereldeki işlerin yürütülmesi, halkın gereksinimlerinin kendisine daha yakın bir birimden daha etkin bir biçimde karşılanması, kaynakların etkin kullanımı, kararların daha yakın yönetim biriminden daha esnek ve hızlı bir şekilde verilebilmesi, yerel yönetimin daha kolay denetlenebilir olması gibi birçok nedenden dolayı yerel yönetimlere ihtiyaç duyar. Dolayısıyla kendiyle ilgili kararları kendi verebilen, kendi kaynakları ile yaşamını sürdürebilen, kendi kuralları ile yaşayabilen ve sorunlara kendi iç işleyişi içinde yanıt bulabilen yerel birimler, birer öz-referanslı sistem olarak adlandırılabilir. Yerel birimlerden kasıt federe birimler, sivil toplum kuruluşları, özerk kamu tüzel kişilikleri ve yerel yönetimlerdir. Ancak, yerel yönetimlerin yaşamlarını sürdürme konusunda merkezi yönetime akçal yönden bağımlı olduklarını düşündüğümüzde, onları Luhmann'ın teorisinde bahsettiği öz referanslı autopoietik sistem tanımına dâhil edemesek de, büyük ölçüde benzer olduğunu kabul edebiliriz.

Luhmann'ın teorisinde önemle üzerinde durduğu sistem-içi ve sistemler-arası iletişim kavramı, yerelleşme akımının ve özellikle yerellik olgusunun vazgeçilmez unsurlarından olan ve adı sıklıkla yerellik ile birlikte anılan katılım olgusu, işaret ettikleri sonuçlar bakımından bizi aynı yöne götürmektedir. Luhmann teorisinde iletişime hayati bir önem atfeder. Ona göre, "iletişim ürettiği" ve "bağlantı kurma yeteneğine" sahip olduğu sürece bir sosyal sistem kendi kendini yönetebilir. İnsanların eylemlerini birlikte gerçekleştirmek zorunda oldukları için iletişim kurmayı öğrendiklerini ve bu nedenle de iletişim ve eylemin dünyada var olma temel durumunun iki şekli olduğunu düşünmektedir. "*Toplum insanlardan oluşmaz toplum insanlar arası iletişimden oluşur.*" Diyerek, bireyi iletişimin gerisine atmış, ona bir "işlev

taşıyıcı” sıfatını yüklemiş ve toplumu tek tek bireylerin değil, onların iletişimsele eylemlerinin oluşturduğunu vurgulamıştır.

Yerelleşmenin vurguladığı yönetime katılım olgusu da, bireyin iletişimsele eylemini kamusal alana taşıması ile doğrudan ilintilidir. Katılma, oy verme, fikir belirtme yolu ile birey, sistemle olan ilişkisini bir koda bağlamış olur ve bu kodların tümü iletişimsele eylemleri oluşturur. Yerelleşmenin çok önemli iki unsuru vardır; birincisi, “hizmette yerellik”, ikincisi ise; “katılım”. Yönetimin yerel bir birime indirgenerek, hizmeti vatandaşın ayağına götürmek ve ondan yönetime katılmasını bekleyerek, “birlikte yönetmeye” çalışmak, bir anlamda “yönetişim” dizgesine hizmet etmek, yerelleşme hareketinin öncül amaçlarındandır. Yönetime en yakın birimden katılmak sistem içi iletişimsele eylemi aktifleştirerek, farklı iletişimsele kodları kamusal alana taşımak, bir anlamda demokratikleşmeye de hizmet etmek demektir. Bu noktada Luhmann’ın Avrupa’nın farklılaşmış ve çok kültürlü toplum yapısı için, ortak değerlerde birleşen ve bir bütün olarak işleyen bir toplumsal sistem teorisi öneren yapısal-işlevselci Parsons’a karşı çıkarak, farklılıkların kendi farklılıklarını ortaya koyarak bütünleştikleri bir toplum teorisi ortaya atması açıklayıcıdır. Çünkü yeni işlevselciler, bir anlamda modernitenin ortak değerler söylemine, toplumun bir bütün olarak algılanması fikrine karşı çıkarak, farklılıklar zemininde bir toplum teorisini savunmaktadırlar. Autopoietik Toplum Kuramı da bu doğrultuda Luhmann’ın farklılıkların merkezi olan Avrupa’nın merkezinde, Almanya’da ürettiği işlevsel-yapısal teorisinin öncü teorisidir.

Toplumsal kontrol ve denetim konusunda, Autopoietik teorisinin kendi kendini kontrol eden sistemleri temel alması da, yerelleşme akımının yerel birimlerde iç denetimi önde tutması ile örtüşmektedir. Autopoietik kuramda denetim, farklılaşmış sistemlerin kendi kendilerini gözlemelerinin tam bir şeffaflık getireceğini, aksi halde birbirlerini gözlemleyen sistemlerin her biri için, diğer sistemin “kara kutu” niteliğinde bir gözlenemez yanının olması anlamına gelmektedir. Yani birbirlerini denetleyen sistemlerin mutlaka birbirlerinde görmedikleri, gizli kalan bir parça yerleri olacaktır. Ancak eğer sistemler kendi içerisinde gözlemde bulunurlarsa bu kara kutunun açığa çıkması, şeffaflığa ve sistemler arası iletişimin iyileşmesine katkıda bulunacaktır. Yerelleşme yanlısı tezlerin yerel birimlerde iç denetimi savunması ise, dıştan yapılan denetimin yerel birimin özerkliğine zarar vereceği, diğer yandan iç denetimin daha etkin ve hızlı olacağı yönündedir. Diğer yandan halkın yönetime yakın olması ve halkın yerel birimlerin faaliyetlerini daha yakından denetleme olanağının bulunması da yerelleşmenin avantajları ara-

sında sayılmaktadır (Gürgür ve Shah: 2000). Bu yönetişimin yazınının sıklıkla vurguladığı yönetimde saydamlık ve hesap verilebilirliği de güçlendirir bir katkı sunmaktadır.

SONUÇ

Niklas Luhmann'ın geliştirdiği Autopoietik Kuram, günümüzün yerelleşmeye doğru evrilen örgütsel ve toplumsal yapılanmasına kuramsal bir çerçeve çizmektedir. Özellikle, gözlemin gözlemi, sistemler arası iletişim ve kendi kendini referans alan alt sistemler tespiti, günümüz toplum yapısına getirilmiş en açıklayıcı kuramsal çerçeve olarak kabul edilebilir. Diğer yandan, Luhmann'a yönelik eleştiriler, genellikle onun anlaşılması zor bir yazar olduğu yönündedir. Her ne kadar Luhmann'ı anlamak zor olsa da, modern toplum yapısı için ürettiği kavramsal çerçeve sistem kuramında dikkate değer bir paradigma değişikliği yaratmıştır. Luhmann, "Refah Devleti'nin Siyaset Teorisi" kitabında, modern toplumun hem ekonomik, hem siyasal anlamda yaşadığı krizlerin çözümünün sistemler arası açık bir iletişim olduğunu belirtmiştir. Bugün siyaset teorisyenlerinin vurguladığı, tolerans, toplumsal hoşgörü, farklılıklara saygı, ve yönetim yazınının altını çizdiği, yerellik, yönetimde şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım gibi kavramlar, Luhmann'ın 90'larda çerçevesini tam olarak çizdiği toplum teorisinde vardır. Autopoietik Kuram'la Luhmann, yerleşen bir toplum yapısına doğru evrildiğimizi söyler. Bu anlamda kuram, yerleşmenin gerekliliği konusundaki tartışmalara kuramsal bir dayanak oluşturması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

Ayman Güler, Birgül, Devlette Reform Yazıları, Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005.

Alver, Füsün, "Niklas Luhmann", Kadife Karanlık Ayna Şovalyeleri (Ed. Gül Batuş ve Diğerleri), Su Yayınevi, İstanbul, 2011.

Bayramoğlu, Sonay, Yönetişim Zihniyeti, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2005.

Bayramoğlu, Sonay, Yönetişim ve Demokrasi İlişkisinde Siyasal İktidar Sorunu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2004.

Beart, Patrick, Social Theory in the Twentieth Century (Yeni İşlevselcilik ve Niklas Luhmann, (Ümit Tatlıcan, Çev.), Polity Pres, 1998.

Eryılmaz, Bilal, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.

Görmez, Kemal, Küreselleşme ve Yerelleşme, Odak Yayınevi, Ankara, 2005.

Gürgür, Tuğrul, Anwar Shah (2000). "Localization and Corruption: Panecea or Pandora's Box?" World Bank Policy Research Paper 3486.

Keleş, Ruşen, Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, İstanbul, 2006.

Köse, Ömer, "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü" Sayıştay Dergisi, Sayı 49, 2003.

Kneer/Nassehi, Niklas Luhmann Theorie Sozialer Systeme, München, 1996.

Luhmann, Niklas, Social Systems, Stanford University Pres, California, 1995.

Luhmann, Niklas, Refah Devletinin Siyaset Teorisi (Medeni Beyaztaş, Çev.), Bakış Yayınevi, İstanbul, 2002.

Luhmann, Niklas," Differentiation of Society", Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie, Vol. 2, No. 1 pp. 29-53 Canadian Journal of Sociology, Winter, 1977.

Tapan, Ahmet, "AB Mevzuatında Yerellik (Subsidiarity) İlkesi", Türk İdare Dergisi, Mart 2006,C.78, S.450, s. 29-42, http://209.85.129.132/search?q=cache:RbuOCZ3ji7gJ:ahmetapan.blogcu.cm/ab-mevzuatinda-hizmette-yerellik-subsidiarity-ilkesi_1_671111.html+yerellik+ilkesi&cd=5&hl=tr&ct=clnk&gl=tr (Erişim Tarihi: 05.09.2009).

Yoldaş, Yunus, İşlevsel-Yapısal Sistem Kuramı, Alfa Aktüel, İstanbul: 2007.

Yüceyılmaz, Arda, “Niklas Luhmann’ın Kuramsal Evreninde Anahtar Açıklayıcılar”, Günümüzde Yeni Siyasal Yaklaşımlar, Eleştiriler-Farklılıklar-Çözüm Arayışları, Hilal Onur İnce (Ed.), Doğu-Batı Yayınları, Ankara: 2010.